

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗПОДІЛУ НЕРОЗПОДІЛЕНОГО ПРИБУТКУ

У статті досліджуються питання формування, встановлення граничних розмірів нерозподіленого прибутку підприємствами України, зроблені пропозиції щодо вдосконалення системи розподілу нерозподіленого прибутку в складі власного капіталу підприємств.

The issues of formation and establishment of the surplus marginal amount by Ukrainian enterprises are investigated in the article; the suggestion on the surplus system improvement at join-stock capital are offered.

Ключові слова: нерозподілений прибуток, власний капітал, чистий прибуток, резервний капітал, дивіденди, статутний капітал, фінансовий план.

Актуальність теми. Головними напрямками розвитку на сьогодні є створення економіки відкритого типу, тобто відкритої для співпраці з зарубіжними партнерами, взаємного інвестування та кредитування з боку зарубіжних та міжнародних фінансових організацій. Україна поступово прилучається до процесу гармонізації та стандартизації бухгалтерського обліку. Початком цього процесу було прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 1706 «Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів» від 28.10.1998 року.

Питання формування, нормування, встановлення граничних розмірів нерозподіленого прибутку як джерела збільшення власного капіталу підприємства, є одним з актуальних питань сьогодення, оскільки в умовах безперервного загострення фінансової кризи та нехтування необхідністю створення для підприємств законодавства з більш досконалішими правилами перевірки фінансової звітності, що включаються в більш широку систему легітимних правил, обов'язкового небюрократичного контролю та відповідних санкцій може призвести до зменшення довіри у фінансах як одного з ключових факторів міжнародного співробітництва.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання теорії і практики обліку формування та використання власного капіталу та його складових досліджувалися у працях Голова С.Ф., Бутинця Ф.Ф., Задорожного З.В., Кіндрацької Л.М., Кужельного М.В., Сопка В.В., Крупки Я.Д., Ловінської Л.Г. Незважаючи на велику кількість порушених наукових проблем та глибину їх дослідження, окремі їх аспекти залишаються недостатньо розв'язаними в напрямі вдосконалення ролі нерозподіленого прибутку в складі власного капіталу підприємства, його розподілу як джерела формування власного капіталу.

Метою роботи є аналіз сутності нерозподіленого прибутку як джерела збільшення власного капіталу підприємства, його раціонального використання як складової власного капіталу, необхідності встановлення нормативних значень цього показника на законодавчому рівні для забезпечення більш ефективного його розподілу.

Виклад основного матеріалу. Питання формування та обліку власного капіталу підприємства регламентуються Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», П(С)БО 5 «Звіт про власний капітал», а також обліковою політикою підприємства. Власний капітал згідно з П(С)БО 5 складається з таких елементів: статутний капітал, пайовий капітал, додатково вкладений капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, неоплачений капітал, вилучений капітал.

Власний капітал підприємства збільшується на суму нерозподіленого прибутку і зменшується на суму непокритих збитків. Сума нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) наводиться в балансі як прибуток (збиток), що спрямований на поповнення резервного капіталу; збільшення статутного капіталу; виплату дивідендів. Розподіл прибутку здійснюється у порядку, передбаченому установчим договором чи статутом.

Тобто нерозподілений прибуток – це сума прибутку, яка може бути реінвестована у підприємство. Він визначається як сума чистого прибутку, що залишається у підприємства після поповнення статутного капіталу, резервного фонду, нарахування дивідендів та проведення інших виплат власникам. За умови неефективної господарської діяльності підприємства та здійснення значних вилучень прибутку власниками підприємство може мати непокриті збитки, що зменшують розмір власного капіталу. Сума нерозподіленого прибутку поточного року розраховується як сума нерозподіленого прибутку за попередній рік і сума чистого прибутку за поточний рік. Від цієї суми вираховуються суми нарахованих дивідендів за поточний рік і суми на поповнення резервного капіталу чи на поповнення статутного капіталу та на інше використання прибутку. Порядок визначення нерозподіленого прибутку нами представлений на рис. 1.

Професор Голова С.Ф. зазначає, що міжнародні стандарти містять вимоги щодо розкриття певних статей власного капіталу в балансі, а саме відображений капітал і резерви (в тому числі нерозподілений прибуток), віднесені до власного капіталу, що належить материнській компанії [1, с. 46–48]. Відповідно до МСБО розглядається нерозподілений прибуток, а нерозподілений дохід – це накопичена сума доходу за вирахуванням всіх збитків та дивідендів, виплачених акціонерам. При цьому на суму нерозподіленого доходу можуть бути накладені вимушені або добровільні обмеження щодо його використання. Такі

обмеження формують резервний капітал. Ці обмеження тимчасово видаляють певну суму нерозподіленого доходу із суми, яка б могла бути сплачена у вигляді дивідендів. В українській системі обліку рахунок 44 «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» використовується для обліку інформації з розподілу дивідендів, формування або поповнення резервного капіталу та покриття збитків і зазвичай не коригується за МСБО (нерозподілений прибуток підлягає коригуванню за рахунком фінансових результатів) [2].

Нерозподілений прибуток на 31.12. минулого звітнього року (ряд 350 бухгалтерського балансу)	
	+
Чистий прибуток за звітний рік (ряд 220 звіту про фінансові результати)	
	=
Прибуток до розподілу і виплати дивідендів за привілейованими і простими акціями	
	-
Нарахування дивідендів за привілейованими і простими акціями	
	-
Використання прибутку на поповнення резервного капіталу	
	-
Використання прибутку на поповнення статутного капіталу	
	-
Виправлення помилок попередніх звітних періодів)	
	=
Нерозподілений прибуток на на 31.12. поточного звітнього року	

Рис. 1. Порядок визначення нерозподіленого прибутку на кінець звітнього періоду

Наявність резервів по балансу не гарантує наявності коштів для виконання конкретних цілей, тому що компанії можуть мати значний залишок нерозподіленого прибутку, не маючи в достатньому обсязі ліквідних активів. Адже видатки ніколи не відносяться на нерозподілений прибуток. Коли відбувається подія, для якої був створений резерв, сума показує використання нерозподіленого прибутку. Тому при повному розкритті інформації про нерозподілений прибуток, як про одне з двох джерел формування акціонерного капіталу, інформація про формування і використання резервів є лише приміткою до фінансового звіту.

Розглянемо вітчизняну нормативну базу регулювання розподілу нерозподіленого прибутку на підприємствах різних форм власності. Так, порядок розподілу прибутку підприємств державного та комунального секторів регулює Положення Міністерства фінансів України «Про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 19.12. 2006 р. № 1213.

Порядок розподілу прибутку будь-якого іншого підприємства, відповідно до ч.2 ст.57 ГКУ, має бути визначений його установчими документами. Згідно з ч.3 ст.142 ГК, порядок використання прибутку суб'єкта господарювання визначає власник або уповноважений ним орган відповідно до законодавства та установчих документів.

Згідно з ч.9 ст.75 ГКУ, прибуток державних комерційних підприємств розподіляється відповідно до затвердженого фінансового плану з урахуванням вимог чинного законодавства. (Відповідно до ч.9 ст.78 ГКУ особливості діяльності комунальних підприємств в основному визначаються особливостями діяльності державних та казенних підприємств, а це означає, що певні правові норми їхньої діяльності поширюються і на комунальні комерційні підприємства).

Таким чином, державні й комунальні комерційні підприємства, згідно з ч.8 ст.75 та ч.9 ст.78 ГКУ, утворюють за рахунок прибутку (доходу) спеціальні (цільові) фонди, призначені для покриття витрат, пов'язаних з їхньою діяльністю. Перелік таких спецфондів визначається відповідно до затвердженого фінансового плану: 1) амортизаційний фонд; 2) фонд розвитку виробництва; 3) фонд споживання (оплати праці); 4) резервний фонд; 5) інші фонди, передбачені статутом.

Створення за рахунок прибутку амортизаційного фонду не знайшло відображення у Положенні № 1213, мабуть, тому, що воно повністю суперечить національним і міжнародним стандартам обліку та звітності і не має економічного змісту. Проте інші фонди Мінфін спробував вписати у правовий механізм

обліку. При цьому фонд споживання (оплати праці) перетворився у Положенні № 1213 на спрямування прибутку на матеріальне заохочення.

Розділом IV Положення № 1213 передбачається можливість спрямувати прибуток державних і комунальних підприємств на: 1) сплату до бюджету суми прибутку за встановленим нормативом; 2) розвиток виробництва; 3) матеріальне заохочення; 4) створення інших фондів; 5) відрахування до централізованого фонду.

Однак це не означає, що підприємства зобов'язані всі ці фонди формувати. Формування є обов'язковим, якщо його передбачено щодо конкретних фондів статутними документами та/або фінансовим планом. Звичайно, належна до сплати до бюджету сума прибутку відображається як його використання (розподіл) в обов'язковому порядку.

Комунальні підприємства планують свою діяльність згідно з рішеннями відповідних місцевих рад чи їхніх виконкомів. Але на практиці має розподілятися саме фактичний прибуток, а не плановий, і показники останнього зазвичай є досить віддаленими від реальної картини. Тим часом бухгалтера цікавить підстава для відображення в обліку та розкриття у звітності розподілу конкретного отриманого за рік прибутку.

Отже, на практиці, визначаючи розмір коштів, що спрямовуються на формування цільових фондів, варто виходити з нормативів, встановлених статутними документами (у деяких підприємств положення про формування фондів залишилися у статутах (положеннях), затверджених до 2000 року). Саме відповідно до цих показників належить планувати розподіл прибутку при складанні фінансового плану.

Якщо ані фінансовим планом, ані статутними документами формування фондів та їх конкретний розмір не передбачені, підприємство може такі фонди не створювати. За бажання їх сформувати, з огляду на ч.3 ст.142 ГКУ, варто отримати дозвіл органу управління на формування відповідних фондів у встановлених розмірах.

В українській практиці на законодавчому рівні порядок відображення нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) підприємств недержавної форми власності зазначений у фінансовій звітності (форма 1), порядок розподілу прибутку відкритих акціонерних товариств затверджений Рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також в Господарському та Цивільному кодексах України, в законах України: «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», де пропонуються розміри щорічних відрахувань від чистого прибутку та напрями його використання.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) відображається в П(С)БО 2 «Баланс» або як сума нерозподіленого прибутку, або як сума непокритого збитку. Сума непокритого збитку наводиться в дужках при визначенні підсумку власного капіталу [3].

Згідно з Рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.04.2004 року №123 «Про затвердження зразкових Статуту та внутрішніх Положень відкритого акціонерного товариства» «порядок розподілу прибутку і покриття збитків Товариства визначаються рішенням загальних зборів відповідно до чинного законодавства України та Статуту Товариства; за рахунок чистого прибутку, що залишається в розпорядженні Товариства; виплачуються дивіденди; створюється та поповнюється резервний фонд (капітал); накопичується нерозподілений прибуток (покриваються збитки); напрями використання додаткових фінансових ресурсів Товариства, отриманих за рахунок накопичення нерозподіленого прибутку, затверджуються загальними зборами акціонерів» [4].

Так, Закон України «Про господарські товариства», від 19.09.1991 № 1576-ХІІ згідно з ст. 15 говорить, що прибуток товариства утворюється з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці. Чистий прибуток залишається у повному розпорядженні товариства, яке відповідно до установчих документів визначає напрями його використання. Ст. 14. цього закону «Фонди товариства» говорить про те, що у товаристві створюється резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу, а також інші фонди, передбачені законодавством України або установчими документами товариства. Розмір щорічних відрахувань до резервного (страхового) фонду передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5 відсотків суми чистого прибутку.

В законі України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI в розділі III. «Капітал акціонерного товариства» згідно з ст.19. «Резервний капітал» сказано, що акціонерне товариство має право формувати резервний капітал у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу, якщо інше не визначено статутом товариства. Резервний капітал формується шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. Лише за наявності нерозподіленого прибутку здійснюється нарахування дивідендів за простими акціями згідно з законом України «Про акціонерні товариства». За рахунок нерозподіленого прибутку здійснюється також нарахування дивідендів за привілейованими акціями, за його відсутності – за рахунок резервного фонду. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік.

У Господарському кодексі України зазначено, що у господарському товаристві створюється резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому установчими документами, але не менш як

п'ятнадцять відсотків статутного фонду, а також інші фонди, передбачені законодавством України або установчими документами товариства. Розмір щорічних відрахувань до резервного (страхового) фонду передбачається установчими документами, але не може бути меншим п'яти відсотків суми прибутку товариства. (Частина четверта статті 87 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 514-VI від 17.09.2008).

Висновки. Таким чином, власний капітал є основним показником фінансової стабільності підприємства, де нерозподілений прибуток є одним з основних джерел його формування. Будь-яка зміна власного капіталу протягом звітного року повинна бути проаналізована власниками підприємства, потенційними інвесторами, кредиторами, державними органами для прийняття відповідних рішень.

Надмірно накопичений залишок нерозподіленого прибутку в складі власного капіталу прикрашає фінансове становище підприємства для інвесторів, кредиторів та інших користувачів фінансової звітності, але це не гарантує наявності коштів для виконання конкретних цілей у майбутньому.

Перевищення власних коштів над позиковими вказує на те, що підприємство має достатній рівень фінансової стійкості і незалежне від зовнішніх джерел фінансування. Якщо нерозподілений прибуток займає дуже велику частку в структурі власного капіталу, то така ситуація може у майбутньому призвести до фіктивного банкрутства тому, що такий прибуток може бути розподілений між учасниками. У такому випадку власний капітал, відображений в пасиві балансу, значно зменшиться і, можливо, навіть буде набагато нижчим, ніж позиковий капітал.

Нерозподілений прибуток може бути переведений до резервного капіталу чи розподілений на інші цілі підприємства протягом звітного року. Граничний розмір нерозподіленого прибутку, на наш погляд, необхідно встановити на рівні 40–50% від суми власного капіталу підприємства, а на кінець звітного періоду він повинен реінвестуватися у розширення виробництва. Це забезпечить більш ефективне використання нерозподіленого прибутку в складі власного капіталу підприємства.

Література

1. Тягнирядно Л. Л. Інформаційні аспекти обліку, аналізу та розкриття інформації про зміни балансової вартості власного капіталу акціонерних товариств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/full/684/35/>
2. Національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку. Нормативна база. Нова редакція. – Х. : Курсор, 2008. – 268 с. – (Бібліотека офіційних видань).
3. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.04.2004 року №123 «Про затвердження зразкових Статуту та внутрішніх Положень відкритого акціонерного товариства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua
4. Закон України „Про господарські товариства”, від 19.09.1991 № 1576-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua
5. Закон України "Про акціонерні товариства" від 17.09.2008 № 514-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua

Надійшла 16.01.2011

УДК 65.012.7

Г. М. ДОРОЖКІНА, Л. В. РІЗНИЧЕНКО, О. В. МИХНО
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізовано формування конкретних економічних проблем вітчизняних підприємств, доведена необхідність започаткування реформ у сфері внутрішнього контролю. Розроблено стратегію організації внутрішнього контролю стосовно підвищення рівня ефективності системи управління, забезпечення її гнучкості. Запропоновано оптимальну модель внутрішнього контрольного процесу.

Concrete economic problems of domestic enterprise were analyzed, is proved need of reforms spheres internal checking. The designed strategy to organizations of the internal checking for increasing level to efficiency managerial system, provision to its flexibility. The optimum model of checking internal process is offering at this artical.

Ключові слова: фінансовий контроль, економічний контроль, функція управління, стратегія.

Постановка проблеми. Контролювання – один із найвідповідальніших процесів управління організацією, що стосується будь-якої сфери його діяльності та дозволяє уникнути непередбачуваних витрат та фінансових боргів. Контроль – процес забезпечення досягнення організацією своїх цілей. Процес контролю складається із встановлення стандартів, виміру фактично досягнутих результатів і здійснення корегування [1]. За необхідності система контролю порівнює, де організація перебуває за фактичним рівнем виконання, і де вона повинна бути. У ширшому сенсі контроль пов'язується із процесом, за допомогою якого організація адаптується до зовнішньої обстановки.

Контроль в організації займається як стратегічними проблемами, тобто яким чином організація